

Особливості гасіння вапна цукровмісними розчинами

УДК 664.1.038

Ткаченко Сергій Володимирович, к.т.н. с.н.с.*відділу технології цукру, цукровмісних продуктів та інгредієнтів
Інституту продовольчих ресурсів НААН України (ІПР)***Шейко Таміла Володимирівна, к.т.н. заступник завідувача***відділу технології цукру, цукровмісних продуктів та інгредієнтів ІПР***Хомічак Любомир Михайлович, д.т.н., професор,***член-кореспондент НААН, заступник директора з наукової роботи ІПР***Верченко Лідія Михайлівна, к.т.н., с.н.с.***Науково-практичний центр цукробурякового виробництва*

Отримання якісного вапняного молока є одним із факторів, що забезпечує високу ступінь видалення нецукрів із дифузійного соку та економію енергоресурсів в процесі кальцій-карбонатного очищення.

Якісне вапняне молоко повинне задовольняти таким вимогам [1, 2]:

- бути максимально густим (густина не нижче за 1,18 г/см³);
- густина вапняного молока має бути стабільною;
- мати гарну текучість;
- мати високу активність (95...98% СаО до кількості загального вапна);
- ступінь очищення від домішок вапняного молока повинна бути найвища.
- для процесу вапнування варто використовувати тільки свіжо приготоване вапняне молоко з запасом не більше ніж на 2 год. роботи заводу.

Через незадовільну якість вапнякового каменю, що нині використовується на більшості цукрових заводів України, а саме низький вміст у ньому карбонату кальцію та високу ступінь вмісту домішок, використання замість коксу вугілля різних марок та розмірів шматків активність вапняного молока понизилась (нижче за 85...90% СаО). Технологи-практики застосовують для підвищення активності вапняного молока загашування вапна не водою, а цукровмісними розчинами – «промоями» та напівпродуктами цукрового виробництва. Такий прийом сприяє і ще одному ефекту - суттєвому зниженню кількості води, що поступає на верстат заводу з вапняним молоком, а значить і суттєвому зменшенню витрат газу на 1 т перероблених буряків.

За гасіння вапна цукровмісними розчинами сахароза в розчині гідроксиду кальцію, маючи властивості слабкої кислоти, утворює комплекси – сахарати.

В роботі [3] показано, що в розчинах з рН>12 можуть утворюватися розчинні міцні комплекси сахарату кальцію, що мають у своєму складі співвідношення «кальцій:сахароза» = 1:4. За більш сучасними даними дослідників [4] у випадку надлишку сахарози в розчині можуть утворюватися більш складні комплекси із співвідношенням «кальцій:сахароза» = 1:2.

Авторами [5] було досліджено, що зі збільшенням концентрації цукрози кількість утворених сахаратів в системі збільшується. За цього більша частка Са(ОН)₂ у водно-цукровому розчині знаходиться у вигляді сахаратів кальцію. Зокрема, за температури 70,2°C у 18%-му цукровому розчині у вигляді іонів СаОН⁺

і Ca^{2+} знаходиться 4,2% вапна, а у вигляді сахаратів – відповідно 95,8%. Вміст вільної цукрози за цього складає 85,10%, моносахарату – 14,11%, дисахарату – 0,78% і трисахарату – 0,01%. З підвищенням температури кількість новоутворених сахаратів зменшується, що пов'язано зі зниженням розчинності вапна.

Колектив авторів в роботі [6] дослідив розчинність вапна у воді і водно-цукровому розчині в залежності від температури. Одержані дані представлені в таблицях 1, 2 [6].

Таблиця 1

Розчинність вапна у воді і 10,95% цукровому розчині в залежності від температури [6]

Температура, °C	Розчинність			
	у воді		у 10,95%-му розчині цукрози	
	кг/кг H_2O	Г $\text{CaO}/100 \text{ cm}^3$	кг/кг H_2O	Г $\text{CaO}/100 \text{ cm}^3$
25	0,00202	0,176	0,02461	1,577
40	0,00175	0,163	0,02128	1,345
50	0,00155	0,156	0,01682	1,071
60	0,00142	0,141	0,01434	0,916
70	0,00122	0,129	0,01139	0,728
80	0,00096	0,119	0,00619	0,398
90	0,00082	0,104	0,00389	0,250

Таблиця 2

Розчинність вапна за 60°C в залежності від концентрації цукрози [6]

Масова частка цукрози в розчині, %	Розчинність	
	кг/кг H_2O	г $\text{CaO}/100 \text{ cm}^3$
10,95	0,01434	0,916
18,3	0,02478	1,404
27,54	0,05524	2,622
32,19	0,09646	4,133
36,85	0,09587	3,757
46,22	0,08398	2,724
55,65	0,8370	2,160

Було встановлено (табл. 1), що розчинність вапна з підвищенням температури в інтервалі 25...90°C знижується. Найбільшу розчинність у воді і водно-цукровому розчині було зафіксовано за температури 25°C, найменшу за температури 90°C. У водно-цукровому розчині зі збільшенням температури зниження розчинності гідроксиду кальцію відбувається більш різко у порівнянні з водою. Такий факт автори [6] пояснюють гідролізом розчинних сахаратів кальцію, що посилюється з підвищенням температури. Якщо проаналізувати дані розчинності вапна в залежності від концентрації цукрози в розчині (табл. 2), то в області масової частки цукрози 10,95...32,19% спостерігається значне збільшення розчинності, а в області більш високих концентрацій – її зниження.

Також було встановлено, що концентрація двохзарядних іонів кальцію Ca^{2+} , кількість яких і є визначальним фактором повноти видалення нецукрів в процесі кальцій-

карбонатного очищення, швидко знижується зі збільшенням концентрації цукрози та наближається до нуля за концентрації вище 13%. Тобто у випадку загашування вапна цукровмісними розчинами концентрація цукрози в них повинна бути нижчою або рівною 13%, що необхідно контролювати у випадку загашування соками I та II карбонізації.

Окрім цього розчинність вапна також залежить від вмісту CaO у розчині. Так максимум розчинності досягається за вмісту 2,0-2,5% CaO в розчині, в той же час наступне додавання вапна спричиняє зниження розчинності.

Виходячи із викладених вище даних закономірним буде питання: Чому не можна загашувати вапно цукровмісними розчинами із температурою 60°C і нижче, адже розчинність вапна за таких умов буде вищою, а отже і активність вапняного молока також буде високою?

У процесі отримання вапняного молока у виробничих умовах, одним з найважливіших факторів є швидкість загашування вапна, що супроводжується швидким змочуванням поверхні пористих шматків випалено вапняку і їх руйнуванням, подрібненням та утворення насиченого розчину водно-вапняної суспензії.

У роботі було показано, що за гасіння вапна цукровмісними розчинами чим нижче температура розчину і чим вища концентрація цукру в ньому, тим довше відбувається насичення розчину вапном, тобто вапно загашується повільніше.

В роботі [7] автори наводять залежність впливу режиму випалу вапняку і температури води на тривалість процесу загашування вапна (рисунок 2).

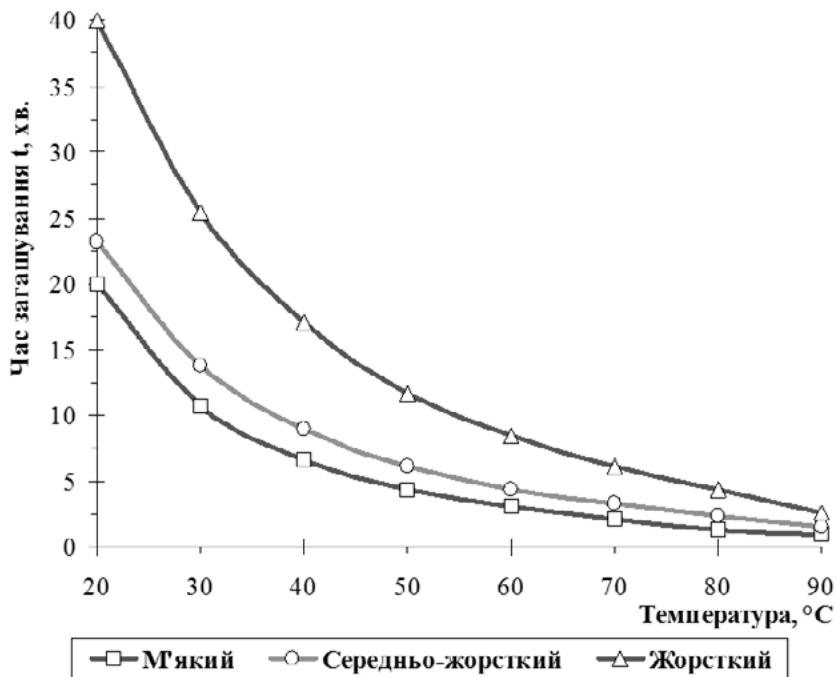

Рисунок 2. – Залежність впливу режиму випалу вапняку і температури води на тривалість загашування вапна

Із залежності зображеній на рис. 2 видно, що усі зразки вапна найшвидше загашувались за температури 90°C. Краще загашується вапно отримане за м'якого режиму випалу, повільніше – вапно випалене за середньо-жорсткого та жорсткого режимів, що пов'язано із різною пористістю шматків отриманого вапна. За м'якого випалу пористість складає 46...55%, середньо-жорсткого – 34...46%, жорсткого – менше 34%. Таким чином чим вища температури води, що подається на загашування вапна тим, швидше йде процес.

Окрім температури, на швидкість загашування вапна будуть впливати такі фактори [2]:

- розмір частинок CaO, що буде залежати від режиму випалу та структури вапняку;
- наявність у продуктах загашування гіпсу, оксиду магнію, а також глюкози. Всі перераховані елементи знижують швидкість загашування;
- вид розчину для загашування вапна. За загашування цукровмісними розчинами швидкість реакції буде нижчою, у порівнянні із загашуванням чистою водою;
- наявність у розчині для загашування вапна будь яких поверхнево-активних речовин (ПАР), що буде уповільнювати процес;
- розмір шматків вапна. Чим вони менші, тим більша реакційна поверхня і тим активніше йде процес загашування вапна;
- умови і час зберігання вапна. Свіжо-випалене вапно гаситься швидше ніж те, що довго зберігалось.

В роботі [8] також було виявлено, що в насиченому водно-цукровому розчині більша кількість іонів кальцію Ca^{2+} , котрі потрібні для ефективного проходження фізико-хімічних реакцій на стадії переддефекації та основного вапнування, існує за високих температур (рисунок 1). Тому загашування вапна цукровмісними розчинами необхідно проводити за їх температури не нижче 90°C.

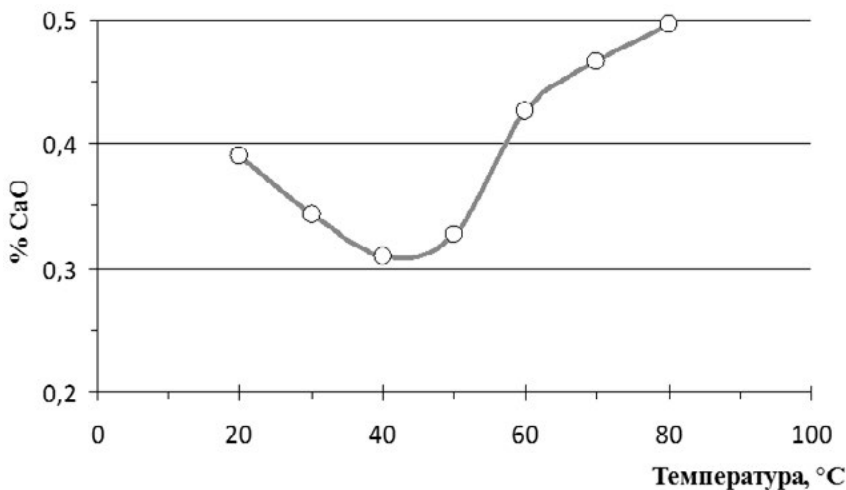

Рисунок 1. – Залежність рівноважної концентрації іонів Ca^{2+} у водно-цукровому розчині від температури за pH 11 [8]

Автори в роботі [9] показали, що за гасіння вапна «промоями» має місце руйнування цукрози в кількості 0,016% до маси буряку, зменшення швидкості процесу загашування вапна і підвищення в'язкості вапняного молока, що в свою чергу, ускладнює його очищення та збільшує втрати вапна з відходами. Найбільша частка зруйнованої цукрози (67%) припадала на вапно-гасильний апарат, 21% на піскоуловлювач Русселя-Дорошенко, 12% на мішалку вапняної суспензії. Наступна карбонізація отриманої суспензії була дуже ускладнена внаслідок утворення в процесі карбонізації колоїдного карбонату кальцію, що значно збільшувало в'язкість суспензії, ускладнюючи за цього проходження CO_2 , а час карбонізації збільшувався до 2,5-3,0 год.

Також колективом авторів у роботі зазначено, що за внесення вапна у цукровий розчин частинки CaO на своїй поверхні зв'язуються з цукрозою і за абсорбції цукру колоїдно переходять у розчин, тобто відбувається подрібнення частинок CaO з утворенням колоїдних структур. Такі колоїдні структури, потрапляючи на верстат сокоочисного відділення, на наступних етапах призводять до утворення дрібнодисперсного CaCO_3 , що забиває пори фільтрувальної тканини та призводить до утворення інкрустацій.

Однак, було накопичено позитивний досвід з використання цукровмісних розчинів для загашування вапна [10]. Аналіз даних, отриманих у виробничих умовах, показав, що доброякісність очищеного соку за цього підвищується на 1,5-2,0%, ефект очищення зростає на 8,0%. Керуючись такими показниками для заводу продуктивністю 3000 т буряків за добу додатковий вихід цукру за гасіння вапна цукровмісними розчинами складе 3,0 тони за добу. Якщо врахувати, що втрати цукру від розкладу цукрози складуть 0,016% до кількості буряків, тобто майже 0,5 т цукру, то додатковий вихід цукру за цього складе не менше як 2,5 т/добу. До економії цукру необхідно також додати економію палива за рахунок зниження кількості випарюваної води, що надійшла на верстат сокоочисного відділення з вапняним молоком. Разом з тим останні дослідження показали, що втрати цукру від лужно-термічного розкладу під час гасіння вапна промивами можуть бути ще меншими.

Опираючись на вище викладений матеріал можна сформулювати рекомендації, яких необхідно дотримуватись за загашування вапна цукровмісними розчинами:

- вміст цукрози у розчині повинен бути рівним або нижчим за 13%;
- температура розчину має бути не нижчою ніж 90°C;
- цукровмісні розчини не повинні містити будь-яких ПАР;
- шматки випаленого вапна варто перед загашуванням подрібнювати, що дозволить збільшити поверхню реагування і активізувати процес загашування.
- оскільки за загашування вапна цукровмісними розчинами утворюються колоїдні структури, що на наступних етапах призводять до утворення дрібнодисперсного CaCO_3 , який забиває пори фільтрувальної тканини та призводить до утворення інкрустацій, необхідно дуже ретельно підходити до вибору режиму випалу вапнякового каменю з різною кристалічною структурою.

Список використаних джерел

1. Гусарук, Т. С. Вимоги цукрового виробництва до технологічних властивостей вапняного молока / Т. С. Гусарук, Л. М. Верченко, Л. М. Хомічак // Матеріали науково-технічної конференції цукровиків України, 21–23 березня 2007 р. – 2007. – С. 183–187.
2. Штангеев К.О. Отримання вапна та сатураційного газу [Електронний Ресурс]: Звіт проекту «Підвищення енергоефективності та стимулювання використання відновлюваної енергії в агро-харчових та інших малих та середніх підприємствах України», що виконується Агенством ООН з питань промислового розвитку (ЮНІДО) за підтримки Глобального Екологічного Фонду / К.О. Штангеев – К.: ЮНІДО, 2015. – 61 с.
3. Бобровник Л.Д. Физико-химические основы очистки в сахарном производстве / Л.Д. Бобровник – Киев: Выща школа, 1994. – 255 с.
4. Бобровник Л.Д. Сахараты кальция: состав и строение / Л.Д. Бобровник, В.М. Логвин, В.Ю. Выговский // Сахар. – 2009. – № 10. – С. 56-60.
5. Перельгин В.М. О растворимости гидроксида кальция в водно-сахарных растворах / В.М. Перельгин, Н.М. Подгорнова, Ю.Н. Сорокина // Сахар. – 2003. – №5. – С.40-42.
6. Лосева В.А. Растворимость извести в воде и водно-сахарном растворе / В.А. Лосева, И.С. Наумченко, В.М. Перельгин // Изв. вузов. Пищевая технология. – 1987. – №3. – С.48-50.
7. Производство извести и сатурационного газа на сахарных заводах / [Табунщиков Н.П., Аксенов Э.Т., Гуревич Р.Я., Шевцов Л. Д.] – М.: Лег. и пищ. пром-сть, 1981. – 175 с.
8. Кульнева Н.Г. Исследование известково-карбонатной системы сахарного производства / Н.Г. Кульнева, А.И. Шматова // Вестник ВГУИТ. – 2012. – №3. – С.157-162.
9. Аксёнов Э.Т. Разложение сахарозы при гашении извести сахарными растворами / Э.Т. Аксёнов, Л.М. Верченко // Пищевая пром. – 1977. – № 2. – С. 20-22.
10. Волошаненко Г.П. Производственная оценка эффективности очистки диффузионного сока известковым молоком, содержащим сахар / Г.П. Волошаненко // Сахарная промышленность. – 1986. – № 6. – С. 16.

